

Móricz Zsigmond két levele

Mielőtt író lettem volna, festőművész voltam. Az adta a kezembe a tollat, hogy közelébb akartam kerülni az emberekhez. Úgy éreztem, a piktúra távol áll a néptől, nem érdekel senkit s a művész munkásságával magára marad.

Több próbálkozás után egyik elbeszélésemet eléggé érdekesnek és jó-nak találtam. Az elbeszélés egy csavargóról szólt. A csavargó nagy messzi útról tart hazafelé. Pénze fogytán, egy idegen ország idegen városában szállást kér egy ismeretlen házaspárnál. Azok befogadják azután már tovább sem engedik. A férfi szörnyű sadista, feleségét időnkint félholtra veri. Napról-napra borzalmas jelenetek színtere a bezárt, elfüggönyözött lakás. A vandor menekülne, de nem tud. A szörnypárnak az ő borzadására, félelmére is szüksége van kedvteléseikhez. S mi több, a szörnyasszony beleszeret a csavargóba s ijesztgetésekkel, zsarolással rá is kényszeríti szerelmét. Mindezt a hivalyerejű férj háta mögött, aki mindkettőjüket szétapósna, ha valamire rájönne. A jövevény végül is úgy segít magán: rábeszéli a nőt, hogy ölje meg férjét. „A nő magasra emelte a kést. Senki sem figyelt rám. Lenyomtam a kilincset, kisorsrantam az ajtón és futni kezdtem az éjszakában...” E szavakkal végződött a novella.

Megmutattam többeknek. Az volt a véleményük, hogy bár a hideg futkározott tőle a hátukon, de van benne erő. Móricz Zsigmond a keresztapám volt. Jó barátja apámnak anyámuak. Engem is igen szeretett. Mi sem természetesebb hát, minthogy elküldtem neki novellámat abban a reményben, hogy tetszését megnyeri.

A válasz lesújtó volt:

„Borzalom” állt a levélben. „Ebből egyetlen szó meg nem történt s meg nem történhetett. Nem jelent semmit. Nem szimbolizmus. Nem mondhatok mást, minthogy minden hajamszála az égnek állt. Fiam, én reális ember vagyok és realista író. Én ezt nem tudom bevenni. A legnagyobb szerencsétlenségnek tartom, ha ezt te írói munkának tekinted s elképzelhetetlennek, hogy ezzel pénzt is keress, tehát hogy mint író, megélj ezen a földön.”

A levél vigasztaló szavakkal végződött:

„Ha kijössz Leányfaluba, szívesen elbeszélgetek veled, mi az, amit valóban meg tudnál írni. Mert íráskészséged van, gondolataid vannak, néha meglepő finom megjegyzés pattan ki gépeden s nem tartom kizárt-nak, ha annyi elvesztegetett, de mégis rutint adó gyakorlat után, ha egy élet-témát találnál, azt meg is tudnád oldani. Várom fejlődésedet.”

Azonnal válaszoltam: Levelemről nem készítettem másodpéldányt, de jól emlékszem rá:

„A mai korunk a mellékgondolatok kora, keresztapám” írtam. „A mai fiatal generáció nem tud se maradéktalanul bánkódni, se maradéktalanul örülni. Mi a túlzottságban, a borzalomban, a lidérenyomásban, a gyermek-korból visszamaradt sötét, félelmetes érzésekben tudjuk leginkább átérezni emberi mivoltunkat.” S azután még ennek megfelelő hangnemben s stílusban sok mindent írtam.

Pár nap múlva megjött keresztapám válasza. Kemény volt, helyenkint gúnyoros: Első levelével együtt most is itt fekszik előttem, miközben írom e sorokat. Betegnek, megfertőzöttnék bélyegezte ezt a fajta irodalmat:

„Azt hiszem”, mondja többek között a levél, „ebben a nemből a legnagyobb, legalább is a leghíresebb író Marquis de Sade úr. Akinek azon-

ban nem ismerem írásait, csak egy elég jó életrajzát, amely bőségesen közöl részleteket németül. Ez is egy boldogtalan ember, aki az életben talán nem volt saját magának modellje. Azelőtt ezt úgy hívták, hogy megfertőzött fantázia."

Majd később:

„Ez az irodalom nincs rákényszerítve, hogy a valósággal, a formális élet adataival, mértékével, törvényszerűségével, fizikai módszerekkel, természettudományi „igazságokkal” számoljon. Hasonlít az álomhoz, teljesen véletlen emlékképek s egészen sajátos asszociációs menet elég hozzá.”

„Mivel azonban ennyire egyéni és önkényes, semmi köze sincs az általánoshoz. Nem lehet nyomon követni a kapcsolódásait, mert azokat a pillanatnyi helyzet adta. Az ember ha felebred, képtelen az álom virvarrajait újra idézni: azonnal normális, egészséges szavakkal elmondható történetkét fabrikál a csodából, a kifejezhetetlenből.”

„Hiszen itt csak fokozati különbségekről van szó. Minden művész, minden költő ilyesmit végez, csak az a kérdés, ki mennyit tud a valóságból annyi kifejezésbeli, szerkezeti, filozófiai anyagot beleépíteni, hogy a fantáziánélküli fantaszták is vele tudjanak menni. Mert a legszárazabb embernek is van fantáziája, még a kritikusnak is. Hogy mennyire vagyunk képesek surlódási felületet találni másokkal, hogy kigyúljon az öröm fénye.”

„Azt nem tudom, miért és mi ijesztett meg az ismeretlen gyermekkorban a szegénység, a bűn, a sötétség, különben meg sem ismert tényeivel. Az éjszaka ép oly harmonikus világ, mint a nappal, s a napfényben több gazság, ártás és támadás történik, mint az éjszakában. Nálad, mint minden gyermeknél, ennek valami igen egyszerű oka lehetett: Volt valaki, aki babonás volt és ijedező. Minket úgy nevelték, hogy mikor még alig tudtunk járni, éjszaka épen úgy bejárták velünk, gyerekekkel az udvart, mint nappal s bármikor behozattak velünk tárgyakat, amiket a sötétben sose leltünk volna meg, ha nappal be nem idegződik, mi hol van. Én nagyon ritkán érzem meg az éjszaka félelmét, főleg idegen városi utcákon fog el, de csak míg hozzá nem szoktam, hogy azon az útvonalon újra és újra elmenjek. De viszont igen keveset foglalkoztam az éjszakával, mert egész életemben úgy kihasználtam a nappalt, hogy este már álmos voltam s reggel korán kelek.”

„No, effélékről még sokat beszélünk, most azonban írj nekem a legfontosabb gyötrelmeidről. Az lehet, hogy amint a neuraszténia felszabadul a szegényletesség vádjá alól, sokkal több olvasója lesz ezeknek az írásoknak és sokkal többet lehetne kibányászni.”

Majd e gúnyos sorok:

„De ha írsz, megkérlek arra, hogy kínozd magad egy kicsit némi formalizmussal: hagyjál margót, mert én nem bírom ezt a papírkihasználást, amit csinálsz. Ez azt jelenti nálad, hogy a korrigálásnak még a lehetőségét is kizárod? Vagy rémület van benned a legcsekélyebb tékozlással szemben is? Vagy művészi megoldás a tökéletesen fedett terület? Generációs eltérés? Azt, amit mi elpazaroltunk, ti fogjátok visszatakarékoskodni? Már ti nem is érezték jogot a főmondatokhoz: a mellékmondatok hősei?”

Mult az idő, keresztapámuak már csak a koporsóját láttam. Azután megint pár súlyos év után eljött a felszabadulás. Új folyóiratok indultak meg: Az Új Hold, a Magyarok, a Kortárs, stb. A Magyarok elfogadta s kö-

zölte elbeszélésemet *Csapda* cím alatt. Bizonyos körökben, bizonyos emberek között sikere volt. Hajukszála ugyan égnekállt tőle s utána nem tudtak aludni, de azt mondták, teljesen a hatása alá kerültek az elbeszélésből kiáradó borzalomnak. Én ezt sikernek tekintettem, a közönség megértésének. S az enyémmel egyetemben egymás után láttak napvilágot a furcsa, nyakatekert írások. Tőlem is, mástól is. Mi tagadás, egy bizonyos fokig büszke voltam. Úgy véltem, keresztapámmal szemben nékem lett igazam. „A nagy öregek nem értették meg a maguk korát” gondoltam magamban; „de mi megértjük a magunkét.”

Akkor mintha elválták volna. Az újonnan keletkezett irodalmat, mint ha egyszerűen elfújta volna a szél. Dadogva, bizonytalan léptekkel, majd egyre erősödve új irodalom indult útjára, napilapokban, könyvekben, folyóiratokban. Többnyire munkásokról, parasztokról, építkezésekről, gyárakról, új, épülő országról szóltak ezek az írások. Magam is csatlakoztam hozzájuk, mégpedig szívesen és örömmel. Elég volt a borzalomból. Elég volt azokból az időkből, amikor apámat sokadmagával közös sírba temettem s egész nap hordoztuk a holttesteket. Az élőkkel, az építőkkal akartam együtt örülni s hátatfordítani a multnak.

Elővettem Móricz Zsigmond két levelét. Gondolkoztam felőlük. Sejthetett-e, tudhatott-e Móricz Zsigmond erről a bekövetkezendő folyamatról valamit? Sejthette-e, tudhatta-e, hogy a bekövetkezendő forradalom néki ad igazat? Hiszen ő — bár haladó szellemű — nem volt kommunista író. Mit tudott, mit sejtett meg, amikor a lidérenyomásos irodalmat betegnek bélyegezte? Ő a haladás útjának, a haladó irodalom útjának azt a szakaszát taposta, amely ő előtte belátható volt, amelyet kora az ő számára kijelölt. S azt teljes bizonyossággal tudta, hogy az elfajult irodalom semmiféle cél felé vezető útnak, semmiféle fejlődésnek a folytatása nem lehet.

Román György

CSÁSZTVAY ISTVÁN

Juhász Gyula kilépése a szegedi Nemzeti Tanácsból

Az első világháború alatt Juhász Gyula, mint makói tanár, többször fölemelte szavát az imperialista háború ellen, és előadásaiiban, fölszólalásaiiban Makón már 1915-ben a béke ügyéért szállt sikra. (1) Hazakerülve Szegedre, úgy érezte, folytatania kell e harcot. Makói baráti köréhez hasonlóan Szegeden is a polgári radikálisokkal kerül kapcsolatba. Hollós József köz-kórházi főorvos lakásán jönnek időnkint össze, s megvitatják a háborús híreket. E megbeszélések 1918 őszére egyre hivatalosabb formát öltenek, s október 19-én az egyik eszmecserére meghívják a Károlyi-párt és a Szociáldemokrata Párt szegedi szervezetének néhány vezetőségi tagját is. Néhány nap múlva a megbeszélések helyét a magánlakásból a Munkásotthon egyik könyvtártermébe helyezik át, s itt már rendszeresen gyűléseznek a három párt: a Radikális-párt, a Károlyi-párt és a Szociáldemokrata Párt megbízottai. Október 22-én a kilenctagú társaság (mindhárom párt 3–3 delegáltja) hivatalosan kimondja a Nemzeti Tanács megalakulását. A tanács elnökévé Móra Ferencet, jegyzőjévé Juhász Gyulát választották.

A betegeskedő költő a forradalmi időkben egyszerűen megtalálta önmagát, és nagy lelkesedéssel kapcsolódott be az egyre gyorsabb lendületet vevő események sodrába. A nagy történelmi fordulattól ő a nemzeti függetlenség kivívását és a demokratikus erők győzelmét várta. Október 27-én a Nemzeti Tanács nagygyűlésén ő is beszédet mondott a Klauzál-téren. „Polgártársak! — mondotta többek közt — Ne feledjétek e perctől kezdve soha többé: az a Kossuth Lajos, aki itt állt e téren, nemcsak szobor ma, amelyre hervatag koszorúkat és hervatag frázisokat lehet akasztani, hanem mindezekelőtt az egész magyar nép, az igazi magyar demokrácia élő lelkiismerete. E demokrácia nélkül a magyar szabadság üres frázis, a magyar dicsőség